

Срђан Симић

ТЕОЛОШКИ СПОР ВИЗАНТИНАЦА СА ИСЛАМОМ

ИЗЛОЖЕЊЕ НА ОСНОВУ СТУДИЈЕ: ADEL THEODORE KHOURU,
DER THEOLOGISCHE STREIT DER BYZANTINER MIT DEM ISLAM, 1969

Схватање Византинаца о Мухамедовом посланству може се приказати на следећи начин: Мухамеду је пошло за руком да Арапе убеди како је он носилац божанске објаве. Али, он своје самопроглашење није могао оправдати нити дати један једини истински доказ свог пророчког посланства.

Мухамед нема сведоке

Истинском пророку потребни су сведоци који могу потврдити да је он божанско откривење од Бога примио. Само је Мојсије на брду Синај примио Декалог пред очима целог света. Међутим, Мухамеду недостају истински сведоци. Ниједан веродостојан сведок није био на месту тог догађаја, нико ко би могао посведочити како је он заиста откривење примио од Бога и даље га предавао. Насупрот томе, околности (сходно исламској традицији) које су пратиле тај догађај нису одговарале истинском божанском дејству пошто му је откривење дато током сна. Како се може знати да ли је реч о божанском откривењу или сновима некога који спава? Како се могу садржаји тих снова контролисати?

Мухамеда нису најавили пророци

Веродостојни сведоци могу бити пророци који унапред откривају долазак посланика Божијег. Тако је било са Христом, који је од Бога обећан и кога су пророци у Старом завету предсказали. Пророчко сведочанство је веродостојно пошто је кроз божанску инспирацију загарантовано и пошто је добило посебну важност кроз оно што је унапред дато. Византијски полемичари овде још тврде да Мухамед није ниједним пророчким знаком пред-

сказан. Они у својим одговорима на муслиманске критике наводе као доказе коранске стихове у којима се „потврђује“ да је Мухамед најављиван у Писмима (Тори и Јеванђељу): „... онима који ће слиједити вјеровјесника, који неће знати ни да чита ни да пише, којег они код себе, у Теврату (Тори) и Инцилу (Јеванђељу), записана налазе...“ (сура 7, 157); Аврам је од Бога измољен: „Господару наш, пошаљи им посланика, једног од њих, који ће им ајете (стихове) Твоје казивати и Књизи их мудрости учити и очистити их, јер Ти си, уистину силан и мудар!“ (сура 2, 129), и пре свега од Исуса Христа предсказан: „А када Иса (Исус), син Мерјемин (Маријин), рече: О синови Израилови, ја сам вам Аллахов посланик да вам потврдим прије мене објављене Теврат (Тору) и да вам донесем радосну вијест о посланику чије је име Ахмед (Мухамед), који ће послити мене доћи; и кад им је он јасне доказе донио, они рекоше: Ово је права врацбина!“ (сура 61, 6).

Одговор муслимана концентрише се на последњи стих суре Корана где се налази излагање о Христовом пророштву које муслимани одбацују. Објашњење Корана је неоснована тврдња; насупрот томе, они тврде да је Мухамед обећани Спаситељ (Јн 14 15–16), чије име значи „достојан хвале“. Што се тиче Исусових проповеди, њих су фалсификатори Јеванђеља изостављали. Са друге стране, у Библији се налази, на пример код Исаије и Данила (Ис 2 34; 35 45), више пророштава која се односе на Мухамеда.

Али, библијска места која муслимани наводе хришћански полемичари не узимају озбиљно. Жеља исламских апологета да се ослободе става пуног мржње с којим су одбацили хришћанске аргументе и егзегетске закључке остала је безуспешна. Независно од мржње и гнева који постоје у одговорима муслимана, Византинци се никада нису трудили да текстове које они наводе систематски побијају. Њихов одговор је увек био глобалан и категорички је одбацивао делове исламске апологетике.

Мухамед није пророковао

Један од знакова који гарантује истинитост божанског послања — по мишљењу Византинаца — јесте дар пророштва. То значи да посланик Божији није само проповедник једне вести већ да је пророк способан да види будућност и предскаже је. По исламском веровању, пророк је имао удела и у „Божанском знању“ и прикривао је одређене ствари. И поред његове важности, тај критеријум византијски полемичари нису користили све до Вартоломеја Едеског (XIII век). То још више изненађује пошто су муслимани извештавали о различитим пророчким исказима који су Мухамеду приписивани: нека предсказања су се тобоже испунила за његовог живота, а друга после његове смрти.

Византинци су и преко тих прича прелазили ћутке. Вартоломеј Едески није желео да дискутује о исламској традицији на коју су се позивале исламске апологете. Он је давао предност читавом низу догађаја из Мухамедовог живота, који, по њему, показује да Мухамед није имао пророчки дар. Вартоломеј узима те примере о Мухамеду из биографских извора, али не од муслимана, него из несторијанских извора (од несторијанских писаца), који су, по његовом мишљењу, поузданији. Мора се признати да ти извори нису мање легендарни од муслиманских извештаја чију аутентичност он одбацује. Сем тога, Вартоломеј спаја те догађаје не говорећи зашто би Мухамед, ако је био истински пророк, све те догађаје о којима говори морао да предскаже.

Мухамед није чинио чуда

Византијски полемичари су способност чињења чуда сматрали критеријумом божанског послања више него дар предсказивања будућности. Мојсијева чуда су, по Корану, знак његовог послања. Муслимани су и Христова чуда објашњавали као доказ подршке коју Бог даје свом посланику. Према општој коранској теорији, сваки пророк са собом носи доказ пророчког посланства. Мојсију и Исусу Бог је дао снагу да чине чуда, а Мухамеду је дао друге доказе своје подршке: посведочио га је као свог посланика давши му налог да људима саопшти коранско откривење.

У каснијој исламској традицији умножавају се предсказања која говоре о пророчким чудима. Сва та Мухамеду приписана чуда византијски полемичари категорички одбацују као легенде. Поједине спорове посебно је обрађивао Никита Византијски. У сури 54, стиховима 1–3, Мухамед објашњава: „Ближи се час и Мјесец се располутио! а они, када виде чудо, окрећу главе и говоре: Чаролија непрестана! Они не вјерују и поводе се за протевима својим, а све је већ одређено.“

Муслимани тврде да је то чудо. — Не, одговара Никита. То што муслимани верују како помрачење месеца значи да се месец раздвојио (на два дела) и што то чудо приписују Мухамеду — доказ је њиховог незнања.¹ Вартоломеј Едески извештава нас и о једној причи: Abū Tālib, ујак и старатељ Мухамедов, рекао је свом сестрићу: „Још од седме године ти пророкујеш и кажеш нам неописане речи. Сада смо ми сазнали твоју истину: Ти си онај који се на небо попео и са Богом разменио неисказане речи. Али, како ти хоћеш да сви Арапи теби верују? Учини ма који мали знак. Сви ће то видети и веровати.“ Мухамед му одговара: „Стојте сабрани ове ноћи у мојој близини и ја ћу вам један такав знак показати. Месец ће се раздвојити мојим захватом:

¹ *Widerlegung des Korans XVIII*, 79; PG 105: 769C.

једна половина задржаће се на небу код изласка, а друга ка заласку.“ Они су се скупили. Било је облачно. Мухамед им рече: „Ја сам учинио чудо. Али ви нисте то видели, зато што сте тога недостојни били.“ Вартоломеј се обраћа муслиманима и каже: „И ви се тога до данас чврсто држите, пошто то наводи ваше Писмо.“²

Друго чудо показује благодатност Божију према пророку. То је чудновато узношење Мухамедово у току његовог ноћног путовања ка Јерусалиму (суре 17, 1; 53, 1–18). Вартоломеј Едески пише: „Ти још кажеш да је Мухамед једном ногом његовом у Јерусалиму, а другом се ка небу вазнео. Он се са својом обућом у близини Божијој задржао. Он је чак поред Бога седео, као што је једна обрва близу друге. И потпуно је мирно разговарао са Богом.“ Али, ипак, истинитост те тврдње се ниједним доказом не може потврдити. Ко може потврдити то путовање и посведочити да је Мухамед са Богом разговарао?

По веровању муслимана, Мухамедово чудо узношења је од великог значаја: Бог је кроз ту наклоност изблиза показао своју љубав према Мухамеду и узео га у своју близину. За Вартоломеја је то тврђење двоструко неприхватљиво. Најпре, сметају му предрасуде о лажном Мухамедовом посланству и прихватаће тако надмене тврдње. Он изговара основну мисао која га води ка томе да одбаци било какву могућност односа Бога и Мухамеда; таква блискост незамислива је без посредништва Христовог.

Муслимани Мухамеду приписују и друга чуда. На пример, чуда која су се догодила у Меки или на Мухамедовом гробу. Никита Византијски је оспоравао такву врсту чуда позивајући се на сведочанства некадашњих муслимана који су примили хришћанство.

Мухамедово држање

Поред поменутих критеријума, још би требало поменути морално достојанство и светост посланика Божијег. Византинци одбацују веру у истинитост Мухамедовог послања пошто, како они објашњавају, његово држање не одговара оличењу моралних идеала у Исусу, чак му недостају и она величина и искреност које су својствене пророцима. Осим тога, Мухамед је и пре свога посланства, као и његов отац, живео у многобоштву, и при том његово владање није било беспрекорно. Његово послање је авантура у коју се упустио под притиском различитих околности: Мухамед је, у ствари, био епилептичар, што је његовој жени Катици, којој се он тако много захваљивао, задавало велике бриге. Неки хришћански монах јеретик био му је бли-

² *Widerlegung eines Hagareners*, PG 104: 1433A.

зак и изгледа да је Мухамед са њим био у пријатељским односима. Поверио му је своје брачне проблеме. Монах је пронашао спасоносно објашњење: Мухамеда је тобоже посетио арханђео Гаврило, дао му неко божанско откривење и због тога су га епилептички напади бацали на земљу.

Потом се Мухамед представио као пророк и више није хтео да води сумњив живот. Грешке због којих су му Византинци највише пребацивали јесу: претерана чулност, неморалност, брутална средства која је користио да би одстранио противнике, а веру у своје послање проширио.

Коран, књига оtkривења

Коран каже да је Мухамед био пророк као и његови претходници, пре свега библијски пророци. Њему је наложена мисија предаје: да преноси Писмо и откривење као Аврам (суре 53, 37; 80, 19), Мојсије (суре 2, 87; 3, 48) и Исус Христос (суре 2, 89; 3, 3). Као што су свете књиге дате претходним пророцима — тако се мора и Коран са поштовањем и вером прихватити; њему се мора признати божански ауторитет пошто он прихвата и потврђује ранија откривења. Против својих противника Мухамед се позивао на само сведочанство Божије и признање оних који су знали Писма: „Они који не вјерују говоре: Ти ниси посланик! Реци: Мени и вама довољан ће бити као свједок Аллах, и онај који зна шта је Књига“ (сура 14, 43). Та тврдња изазвала је код Византинаца реакцију. Да би доказали неистинитост коранског откривења, Византинци су тражили одговоре на три питања: 1) Да ли је садржај Корана истинит, као што се тврди, и подударан са садржајем Библије? 2) Да ли је Коран вечна реч Божија? 3) Да ли је Коран, заиста, последња форма откривења?

Коран и Библија

Коран садржи многобројне извештаје разних библијских личности, почев од Адама. Али, у тим извештајима текст Библије је у различитој мери измешан са појединостима које су пренете из разних апокрифних и арапских предања. У очима Византинаца то је сигуран доказ да Мухамед није верно преузимао места из Писма и потврђивао их. Оно што њега у првој линији интересује јесте утврђивање сопственог ауторитета и вера Арабљана у његово послање. Византинци верују да је Мухамедова верност Библији била само изговор и да не може издржати критику пажљивог истраживача. Када су полемичари у Византији коментарисали узвишени циљ коранских извештаја, нису могли наћи посебну литерарну врсту тих казивања. Уместо да разумеју литерарну илустрацију коранског схватања, чије се откривење увек представља као понављање, увек у различитим временима, они су по-

кушали да божанску интервенцију схвате у поређењу са одговарајућим текстовима Библије и да је процене према библијском критеријуму.

Небиблијски пророци

Византинци су нарочито негодовали што је Коран у групу пророка уврстио неке тамне личности из многобожачких арапских легенди као што су: Hūd, пророк народа 'Ād, и Šāliḥ, пророк Thamūda. Те легенде понекад су веселе: на пример, коранска прича о светој камили — како је она од Thamūda ужасно мучена, али је њено потомство Бог (Алах) као неким чудом спасао и у рај уздигао. Тај Спаситељ био је Бог Арапа кога су Византинци идентификовали са Афродитом* (о камили као знамењу в. сура 11, 61–67; 26, 141–159).

Аврам

Више него за небиблијске пророке Византинци су се интересовали за велике личности историје спасења у Корану. Познато је да је Аврам за ислам, као и за јудаизам и хришћанство, отац верујућих. Осим тога, Исмаил се сматра родоначелником Арапа, исто као што је то Исак био за Јудеје. Коран на посебан начин извештава о његовом призиву ка монотеизму: неочекиваном појавом обећаног потомства Авраму кроз рођење Исака (исламска традиција говори и о жртвовању Исака, а неки претпостављају да је за жртву био одређен син Исмаило). Најзад, Коран говори још и о томе да је Аврам саградио светилиште Каба у Меки (сура 2, 152–127), које је Мухамед учинио знаком независности ислама наспрам јудаизма и хришћанства, као и религиозним местом састанка свих Арапа (сура 2, 142–145).

Мојсије

У својим дискусијама са Јудејима волео је Мухамед да подсећа на Мојсија као вођу и чудесног законодавца. По узору на њега себи је поставио посебне пророчке задатке. У многобројним извештајима он прича о Мојсијевом позиву, описује сукоб са фараоном, извештава о чудима која су доказ истинитости његовог послања и спознаје божанског ауторитета закона који је објавио.

Исус Христос

Трећа велика личност која је у историји откривења значајна јесте Исус, син Маријин, како га Коран назива. Послање Исусово догодило се по-

* Афродита је богиња љубави и лепоте код старих Грка, рођена из морске пене (код Римљана је то Венера).

сле Јовановог крштења. Оно је било посебним чудом обележено. Већ је његова мајка Марија у храму добијала небеску храну и то је запрепашћивало свештеника Захарију. Коран одаје хвалу Марији и штити је од јудејског клеветања и оптужби за неморалан живот (сура 4, 156). Постоји чак и стих Корана у којем је Марија названа сестром Ароновом. Византинци су наглашавали ту појединост истичући да је у Корану начињена велика историјска грешка замењивањем Марије, мајке Исусове, са Маријом, сестром Ароновом и Мојсијевом.

Коран речи хвале не налази само за Марију него и за Исуса Христа. Као што су Византинци констатовали, извештаји о откривењу, девичанском рођењу и чудесном детињству сина Маријиног били су измешани са мноштвом апокрифних елемената, али Коран ниједном другом пророку не указује толико поштовања и уважавања као Исусу Христу. Исусово послање постало је веродостојно преко разних чуда (в. суру 3, 49–52) која се састоје у прихватању ранијег откривења и његовој потврди, како би се вера Јудеја расветлила у погледу питања о којима се дискутовало и тако испунио закон Божији (суре 3, 50 и 43, 63). Као сведочанство милосрђа Божијег (суре 5, 46 и 19, 21) Јеванђеље доноси људима светлост и прави пут.

Коран Исуса назива „Речју Божијом Марији“ и „Духом од Њега“ (Алаха) (в. суру 4, 171). Упркос чудима и узвишеном учењу, Јудеји нису признали Исуса Христа. Само су му апостоли остали верни. Други су покушали да учине крај његовој мисији: ухватили су га и одвели на распеће. Они су чак поверовали да им је пошло за руком да га на крст прикују, а у ствари су били жртве обмане, јер су разапели само сенку Исусову или његовог двојника, док је Исус узнет на небо у близину Божију (сура 4, 157–158). Тако је он лукавством преварио своје противнике (сура 3, 54–55). Мухамед је на небу дао сведочанство своје вере у једнога Бога и проклео све који су веровали у Христово Божанство, то јест синовство (сура 5, 116–119). Али, приликом Страшног суда Исус ће поново доћи (сура 43, 61), сведочити против неверних хришћана (сура 4, 159), правду ће сачувати и заузети се молитвено за праве вернике (сура 3, 54).

Византинци су имали велике муке да укажу на разлике које су делиле коранске извештаје од библијских. Резултат поређења била је њихова осуда Корана. Мухамеданци су намерно противречили Библији, убацивали апокрифне и измишљене елементе како би пронашли подршку за Мухамедово послање — тако да су на крају изопачили смисао Библије.

Коран, реч Божија

За муслимане Коран је нестворена Реч Божија. Насупрот томе, Византинци постављају ову тезу: они Корану приписују особеност коју хришћани

придају само Речи Божијој, а њу муслимани упорно одбијају. Према схватању *Напбалитена*, екстремних традиционалиста ислама, у Корану се истовремено налазе тезе које потврђују неку врсту божанске инкарнације или сједињења Вечне Речи Божије са дословним текстом Корана. Али, то није само противречност, пошто муслимани одбацују идеју о оваплоћеном Богу у једној људској природи и оспоравају да је Исус Христос оваплоћена Реч Божија — то је и неодржива теза — јер се, по њима, вечна Реч Божија не може сјединити са беживотном и многоструко створеном материјом.

Коран и њредности откривења

Коран говори о континуитету божанског откривења које се изражава у три велика поглавља: закону Мојсијевом, Исусовом Јеванђељу и, најзад, у Мухамедовој објави као последњој и савршеној форми. Никита Византијски је предузео сличну систематизацију и чак нашао у историји откривења закон који се може назвати законом религиозног развоја (напретка). У име тог закона он одбија да Корану призна било какву божанску аутентичност. Он пише: „Мухамед тврди да његова проповед доноси људима истинску корист (сура, 10, 2). Али, размишљајмо мало. Је ли лако пратити јављање религиозног развоја од Адама до Исуса Христа? Аврам одбацује служење идолима и прихвата монотеистичку веру. Кроз Мојсија човечанство је добило боље сазнање о Богу и пуно полагање права на закон: Мојсије је њима донео 'добар поредак свога закона'. Са Исусом Христом сазнање о Богу је још тачније, закон је још потпунији: Мојсије, на пример, каже: Не убиј! Исус Христос каже: Не гневи се! Религиозни прогрес није само чињеница која формира закон религиозног развоја. Тако ћемо ми видети да ли је у Мојсијево време тај прогрес настављен. Мухамеду није било нужно да се мери са Аврамом и законом, али он би морао безусловно Јеванђеље надмашити, јер оно претходи последњој етапи коранског откривења. Али, Мухамед није ништа назначио: да ли стоји изнад или је на истом ступњу са Христовим заповестима, што нас приморава да закључимо како његова проповед није била божанског порекла.“³ Да би свој став учврстио, Никита је извршио анализу садржаја Корана и учења ислама.

Закон ислама

Култ у исламу не може донети спасење, а морал који заступа на таквом је нивоу да људе не може привести Богу.

³ *Widerlegung des Korans* II, IX, 64–65; PG 105: 752B–753C.

а) *Женидба и њолна еѳика*. Прва замерка Византинаца полној етици ислама односи се на полигамију. Број законитих жена ограничен је на четири, али конкубинат је, по том праву, још либералнији (сура 4, 3). Theodor Abū Qurra* доказује да полигамија за жену значи неправду, а као последицу има губитак породичног мира. Друга повреда исламске фамилије јесте такозвано преступно право које закон признаје само мужу. Коран чак препоручује да се, иако је развод био законски правилан, распуштена жена не враћа претходном мужу пре него што се уда за трећег и поново отпусти (сура 2, 30). Такво „очишћење“ распуштене жене кроз поновљени брак Византинцима је било неприхватљиво: сходно нормама хришћанског закона, такав међубрак они су оценили као браколомство — јер не може развод напуштену жену очистити. Византинци су такве брачне односе препоручене у Корану сматрали скандалозним и срамним (сура 2, 187.223).

б) *Пост*. Византинци се не базирају много на начин исламског поста, тако да је мало критика тих прописа. Ипак, запрепашћени су тиме што Коран током поста допушта телесна уживања ноћу, док се дању пости (сура 2, 185–187). Тако је муслимански пост необична мешавина аскезе и чулног уживања.

в) *Морал*. У исламу се не критикују чулни и полни прохтеви људи, већ се чак и подстичу. Подстиче се ратничка склоност, наоружавање, препоручују се чак и жестоки напади на непријатеља. Никита Византијски у једној реченици сажима све што морал ислама садржи: „Шта ислам каже о етици? Својим душама добро чините и мрзите свако биће као што оно вас мрзи“ (уп. суру 2, 194). Таква врста морала у основи игнорише људску љубав какву је проповедао Исус Христос, и зато никада не може бити прави пут који води ка Богу.

Учење ислама

Византинци указују да је исламско схватање раја чулног и сексуалног карактера, неспојиво са продуховљеним стањем. Они, пре свега, мерерају исламу због учења о Богу. У том погледу они се налазе између два становишта: једни признају истинитост Мухамедовој објави монотеизма и не изричу сумњу у идентитет једнога Бога, јер се у исламу ревносно моли. Али, други муслиманима приговарају због западања у недоумицу када се тражи решење проблема зла.

Неки чак нападају Бога којем се ислам моли, и у монотеистичком објашњењу Корана виде лукавство којим се лаковерни Арапи обмањују и при-

* Theodor Abū Qurra је био епископ мелкитски из Харана у Сирији (VIII–IX век).

се на муслимане. Бог Аврамов не може се изједначити са Богом Оцем јер је људско знање о Оцу откривено посредством Сина. Свако знање Оца води познању његовог Сина — Исуса Христа. Ако би ислам поседовао сазнање о Богу Оцу, он не би смео оспоравати хришћанску веру и божанску надмоћ Христову.⁵

Византијска айологетика њрошис ислама

У расправи са исламом Византинци се не постављају само као полемичари који су спремни за напад. Они су бранитељи тајне хришћанске вере од приговора својих противника.

Текст Корана садржи многобројна места која хришћанима оспоравају веру у Божанство Исусово и његово изједначавање са Алахом, разбијајући тако јединство једнога јединога Бога. Та заблуда изражена је у критици поштовања које су хришћани указивали Исусу Христу. Цитираћемо само један текст који истовремено садржи све теме: „О, слѣдбеници Књиге, не застрањујте у свом вјеровању и о Аллаху говорите само истину! Месих (Месија) Иса (Исус), син Мерјемин (Маријин), само је Аллахов посланик и Рич Негова коју је Мерјемин (Марији) доставио, и Дух од Њега; зато вјерујте у Аллага и његове посланике и не говорите: Тројица су! Престаните, боље вам је! Аллах је само један Бог — хваљен нека је Он! — зар Он да има дијете?! Његово је оно што је на небесима и оно што је на Земљи и Аллах је довољан као заштитник“ (сура 4, 171). Мухамед изнова даје објашњење о Исусу које је тобоже добио од Бога на небу, а оно подсећа на Исусово објашњење пред Пилатом — да је Син Бога живог. Чини нам се да је извештај Корана потпуно супротстављен Јеванђељу. Цитираћемо и поглавље Корана 5, 116–117: „А када Аллах рекне: О, Иса (Исусе), сине Мерјемин (Маријин), јеси ли ти говорио људима: Прихватите мене и мајку моју као два Бога уз Аллага! Он ће рећи: Хваљен нека си Ти! мени није прилично да говорим оно што немам право. Ако сам ја то говорио, Ти то већ знаш; Ти знаш шта ја знам, а ја знам шта Ти знаш; само Ти једини све што је скривено знаш. Ја сам им само оно говорио што си ми Ти наредио: Клањајте се Аллаху, и моме и своме Господару!“ (сура 5, 116–117а). У сури 4, 157, Коран прихвата докетско решење (учење) о смрти Исуса Христа; Јудеји су били жртве илузије и поверовали су да су распели Исуса, а њега је, у ствари, како то Коран даље наводи, Бог вазнео на небо (сура 4, 158).

⁵ Ипак, мора се констатовати да су они често гршили скривајући под плаштом строге логике основне замене теза. Оне су мање резултат тачног размишљања, а више продукт „разних аспеката стварности“ које мало откривају Божије страдање.

Света Тројица

У Корану се упорно тврди, а самим тим то чине и муслимани, да је Бог један и једини (сура 112, 1–4). Коран је против сваког учења које било како негира ту јединственост и одбацује сваку тврдњу којом се, изблиза или издалека, Богу приписује друго својство што би имало удела у Божанству: „Невјерници су они који говоре: Аллах је један од Тројице! А само је један Бог! И ако се не окану онога што говоре, несносна патња ће, заиста, стићи сваког од њих који невјерник остане“ (сура 5, 73). Али, уопште узевши, није свака спекулација о Богу ружење Бога, пошто нема ничег равног Богу, а ни једна творевина нам не омогућује приступ Његовом знању. Никита Византијски то налази у писму једног исламског саговорника. Он одговара правећи разлику: „Ми смо са тим сагласни да се свака супстанцијална сличност између Бога и творевине мора оспоравати у погледу бића и природе. Али, на основу логичког размишљања и сагласности са књигом Светог Писма, мора постојати аналогија између Бога и његове творевине. Ако таква врста аналогије не би могла постојати, из тога следи да смо ми својим непознавањем од Бога проклети“⁶. Пошто исламско схватање доводи људски разум до принципа аналогије, оно теолошко разматрање доводи до парализоване укочене једнозначности која као крајњи резултат има апсурдни агностицизам. У објашњењу хришћанске догме Свете Тројице Византинци наводе два метода: први је доста распрострањена аргументација *ad hominem*, која је имала велики одјек. Они су покушали да разреше недоумицу постојања три Личности у Богу разматрајући Коран. Јован Дамаскин је то формулисао на посебан начин, а ту тему, која је у патристичкој традицији доста позната, поново је разматрао: Коран назива Христа „Речју и Духом Божијим“. Али Бог се сада не може без омаловажавања лишити Речи и Духа. Ако се у Богу налази Његова Реч, онда је очигледно да је и она Бог. У другим текстовима Јован Дамаскин се позива на предање и, још јасније, на Свету Тројицу.⁶

Друга метода подразумева грађење представе о Светој Тројици рационалним путем, без позивања на Свето Писмо. Она одговара изазовима муслимана јер захтева логичке доказе, а има предност зато што се ослобађа спорних аргумената *ad hominem*. Пошто почива на принципу доступном свим људима, верна је претходној логици. Код Никите Византијског налази се сажето излагање о Светој Тројици у коме су врло добро дате хришћанске тезе које Византинци желе да докажу. Навешћемо доказе Theodora Abu Kur-

⁶ *De Haeresibus* 101: PG 94: 768C–D.

ге и „демонстративно излагање“ Никите Византијског. У опускулама 3 и 25 Абу Кура наводи следеће аргументе.⁷

Син Божији: постојање Сина у наручју Свете Тројице разматра се на следећи начин. *Доказ на основу сазнања.* Бог познаје самога себе. Али сазнања људске врсте се мењају и она су следећа: из самога бића, из сличности, на основу датих (преосталих) трагова из слика, из супротности. Све те врсте, изузев прве, нису адекватне; осим тога, оне би у Богу увеле дуалитет онога који сазнаје и сазнатог, а они су у савршеном јединству. То би било неспојиво са његовим потпуно савршеним јединством. Бог сазнаје себе на посебан начин, што значи кроз другу Личност и у њој, а она му је у свему иста и има удела у његовој вечности: то је његов Син.

Доказ из узвишеног савршенства. Ако је неопходно, Бог је на највишем степену свега описаног, свега што је у нама у савршености дао, тако да је Он животодавац који ствара. Бог има једнога Сина: Једног, а не више синова, јер, ако би Бог неограничено стварао синове, то би значило да његова очинска потреба и благонаклоност нису никада потпуно или дефинитивно испуњене. Исто тако, ако је број синова неограничен, мора се прихватити и да Очинство захтева благонаклоност Божију, која кроз његовог јединог Сина није задовољена, јер би Син, дакле, био несавршен. Али Син и Отац су једно: Отац би био несавршен ако би Син био несавршен.

Доказ из неопходности савршеног весника. Човек је обдарен слободном вољом. Весници послати од Бога могу понекад своје задатке избећи; тако је било са Мојсијем, Јеремијом, Јоном и другима. Они су могли и садржај објаве изменити. Весници нису могли избећи вољу Божију. Са друге стране, Бог не може весника учинити равним себи а да не нашкоди свом царском достојанству. Њему је потребна по бићу једнака Личност која би била потпуно слободна и делала у сагласности са вољом Божијом: то је вечни Син.

Доказ из Царства Божијег. Бог је Цар. Ако Бог влада само над створењима, онда би Он испуњавањем свог царског права зависио од њих. Поред тога, при уништењу творевине Бог би изгубио своје царско достојанство. То су две недопустиве претпоставке. Бог заповеда, дакле, неком бићу које је савечно њему. Он је владар природе и његова владавина значи да је Он основ из кога је Син добио своје исходиште и у коме Син учествује. Најзад, Бог као Цар има моћ да заповеда, што други испуњавају, и стога је посредништво Сина неопходно.

Свети Дух: Бог Отац је сведржитељ. И његово царство, дарови, различите милости вечни су као и Он; и у том погледу Он је независан од оних ко-

⁷ *Opuscula* 3 и 25: PG 97: 1492D–1504C, 1557D–1561D.

ји примају његове дарове. Дух Свети није потчињен Богу. Он је, дакле, њему једнак. Царство Божије је Свети Дух. И тако је изграђено савршено Царство Божије: Отац заповеда као Цар (славе), рађа Сина, који је по вољи Очевој, и открива то Светоме Духу који је пуноћа Божија и истовремено влада свим добрима. Никита Византијски нуди у свом изложењу доказ хришћанске доктрине на основу „заједничких појмова и уз помоћ дијалектичког метода природне аргументације и силогистичког умећа“. Примена тог тешког метода доказивања даје Никити Византијском чврсту и тачну представу каква недостаје Теодору Абу Кури у Опускулама.

Бог не поседује више различитих моћи; то би било супротно његовој једноставности. Његова моћ није ограничена, иначе би те границе ограничиле биће и Он више не би био вечан. Бог, као један јединствени, има безграничну моћ. Поред тога, та моћ у њему је вечна, јер је немогуће да Бог буде лишен моћи; то би било у супротности са његовом савршеношћу. Вечни Бог није акцидентални Бог пошто не подлеже случајностима. Бог се налази изнад сваке врсте створења. Моћ у Богу је вечна. Она је у свему Богу једнака. Али ту се Бог разликује од своје моћи. Та моћ је у Писму и Корану названа мудрошћу и Речју Божијом. То је вечни Син Очевог. Пошто Бог у највећој мери поседује сва савршенства, Он поседује и плодотворност: Он, дакле, вечно рађа Сина, који је његова моћ, мудрост и његова Вечна Реч.⁸

Свети Дух: Бог је светост. И као што његова моћ није стечена — ни његова светост није случајна. Она је вечна.⁹ Богу Оцу, по бићу, једнак је вечно постојећи Син, а по бићу једнак је и вечно постојећи Дух: у Богу је Тројица Личности; Отац и Син кроз однос рађања, а Отац и Свети Дух кроз однос вечнога исхођења. Они имају јединствену божанску природу. Тројичност означава три Личности, а не три Бога. Три лица се не односе на природу бића, него на број личности или субјеката. Тако у Богу постоје три Личности које су узајамно различите, али поседују једно једино Божанство. Број три у Богу не означава три природе, већ три Личности. Том схватању Бога муслимани стављају многобројне приговоре. Они тврде да је хришћанско учење политеизам. Византинци одговарају: политеизам значи мољење тројици богова, а овде није тако, јер хришћани поштују једнога Бога. Отац и Син и Свети Дух имају једну јединствену природу, премда су различите Личности. У разјашњавању тог проблема послужићемо се поређењем: човек има један дух, једну реч и један дах — једну јединствену суштину са три различите снаге. Исто тако, постоји један једини Бог, једна јединствена божанска

⁸ *Widerlegung des Korans* I, 4–12: PG 105: 673C–685D.

⁹ *Ibid.*, 13–16: 685D–692A.

природа у три различите Личности. Непотребне су примедбе зашто три Личности и ништа више.¹⁰

Други приговор упућен је својствима која се приписују другој Личности Свете Троице. Ако Бог није створен, он такође није ништа створио: „Речи: Он је Аллах — Један! Аллах је уточиште сваком! Није родио и рођен није, и нико Му раван није“ (сура 112, 1–4). Са друге стране, како Бог може Сина произвести, а да нема жену? То је природни закон код људи (уп. Коран 6, 101; 72, 3; 19, 36, 91–94; 2, 110). Најзад, Он је онај творац сопствене творевине, а Син није вечан и није исте суштине са Оцем. Бог није створен и из тога се не може закључити да Он ништа није створио. Такође, ако Он није рођен, из тога не следи да Отац није могао свог вечног Сина родити. Ако овде говоримо о стварању, то чинимо по аналогији. Стварање Божије не подразумева нужно односе полова, јер ми кажемо да је Син са Оцем једно биће и са њим у свему исти. Тај вечни Син такође је назван Речју како би се означило да је његово порекло од Оца, без било каквог телесног збивања, као што наша реч долази из нашег духа.¹¹ Најзад, стварање је по себи однос који подразумева два партнера. Ако се претпостави да је Творац постојао пре творевине, онда се та претпоставка односи на људе. Оно што се односи на људе не важи безусловно за Бога: у Богу ништа не постоји раније или касније (пре и после). Бог је вечан и непроменљив. Са друге стране, свака способност остварује се без обзира на то да ли на путу остварења постоји нека препрека. Само у Богу не постоји ни супротност ни препрека. Стварање је вечно и оно за последицу нема ништа ни пре ни после.¹² Тај приговор наглашава унутрашње јединство Божије и образлаже да је постојање Богу придодате Личности супротно његовој јединствености. На то Никита Византијски одговара да се Син не може посматрати као придодата Личност јер је Он сам Бог. Зато Он не може самог себе придодати. Он такође није Оцу придодат, мада се говори о придавању две мисли и делатности различитих бића. Међутим, Отац и Син, по сличности својих божанских права, имају све заједничко.¹³ Такође се не сме приговарати да би постојање Сина могло бити чинилац несагласности и да би с временом једна од датих Личности нашкодила особености друге (Личности). Дакле, из тога би могло проистећи да су у Богу природа и Личност замењене: јер у Богу постоји једна јединствена природа која је неразделива заједница три Личности, Оца и Сина и Светога Духа.¹⁴

¹⁰ Euthymios, *Kontroverse über den Glauben*, 1–2: PG 131: 21A–C; 24C–D.

¹¹ *Brief an den Emir von Damaskus*, Byzantion 24, 361–362.

¹² Niketas, *Darstellung und Antwort*, 2–6: PG 105: 809B–816A.

¹³ *Ibid.*, 8–10: 816D–820D.

¹⁴ *Ibid.*, 11–12: 825D–821C.

Исус Христос — Божанство Христово

Муслимани, као и хришћани, верују у пророчко послање Исуса и ауторитет Јеванђеља. Коран придаје највише поштовања Исусу; приписује му моћ чињења чуда и осуђује све који су га оспоравали. Ислам Исуса сврстава у пророке који су Богу најближи и извештава о његовом вазнесењу. Али, насупрот хришћанству, ислам не исповеда Христово Божанство, а Коран оштро пребацује онима који прихватају веру у Сина Божијег. Муслимани проклињу хришћане као идолопоклонике због тога што говоре да је Исус Христос Син Божији, а то значи да је Богу придодат други Бог, и тако западају у политеизам. Исус, по муслиманима, није Бог, Он није Син Божији — Он је само Реч Божија (уп. суру 5, 19, 72). Да би доказали Христово Божанство, Византинци су се позивали на Свето Писмо. Али то сведочанство није могло убедити муслимане, јер они много више истичу Коран, верују да је текст Светог Писма сумњиве природе и окривљују га да је био узрочник различитих манипулација. Овде би било боље ослонити се на значај који Коран придаје Христу како би се оспорили приговори противника.

У текстовима Корана Исус се назива Речју Божијом: „... Иса (Исус), син Мерјемин (Маријин), само је Аллахов посланик и Ријеч Његова коју је Мерјемин (Марији) доставио и Дух од Њега...“ (сура 4, 171). Овде је очигледно присутан одјек хришћанске терминологије. Византинци из тога извлаче следеће закључке: ако је Христос Реч Божија и ако је то истина, то јест ако је истина да је Реч Божија од Бога нераздељива и да има исту природу као и Бог, онда из тога произлази да је Христос Бог. Са друге стране, та супстанцијална Реч Божија не сме се заменити изричито Речју Божијом у Светом Писму. Ни људска реч се не сме поредити са вечном речју: људска реч је акцидент у једној супстанцији; у Богу је Реч истог бића као и Он, и стоји у њему недељиво и нераздељиво од Оца, из којег произлази и у којем остаје.

Што се тиче муслиманског званичног објашњења, по коме је Исус пред Богом на небу тобоже негирао своје Божанство, то је неоснована тврдња, супротна изричитом сведочанству Јеванђеља (уп. суру 5, 116–117). Муслимани инсистирају на томе да је Исус сам за себе у Јеванђељу рекао: „Ја идем ка мојем и вашем Оцу, ка мојем и вашем Богу“ (Јн 20 17). Осим тога, често се говори да се Исус молио. А то, по њима, није у сагласности са божанском природом. Одговор Византинаца гласи: приликом таквих приговора губи се из вида да је за веру хришћана Исус Реч Божија, да је постао човек узевши људску природу и да се Он као Богочовек молио своме Богу. Други приговор темељи се на коранском стиху: Христос се понаша као човек, он једе, пије, спава и Он је од Бога послат: „Месих (Месија), син Мерје-

мин (Маријин), само је посланик — и прије њега су долазили и одлазили посланици — а мајка његова је увијек истину говорила; и обоје су храну јели. Погледај како им ми износимо јасне доказе, и погледај, затим, њих како се одмећу“ (сура 5, 75). Али овде се приговор сам по себи негира ако се мисли да Христос има два начина деловања — божански и човечански (то јест богочовечански).

Византинци су оспоравали још читав низ исламских приговора и паралела између Исуса и извесног броја личности који су навођени како би се Исусу оспорила свака предност и на тај начин одбацила тврдња да је Он Бог. У Корану о томе пише: „Исаов (Исусов) случај је у Аллаха исти као и случај Адемов (Адамов): од земље га је створио, а затим рекао: Буди! — и он би“ (сура 3, 59). Муслимани на основу тога закључују да девичанско рођење Исуса није било јединствена појава. Византинци одговарају да постоји велика разлика између постојања првог човека, људског бића, насталог стварањем, и тајанственог девичанског рођења које је у супротности са постојећим природним законом. Исус Христос је чинио чуда, али су их чинили и Мојсије и Јован. — То је тачно, одговарају Византинци, али исто тако је тачно да су Мојсије и Јован деловали молитвом и силом Божијом, док је Исус делао из сопствене, суверене моћи.¹⁵

Оваплоћење

На питање муслимана: Ко сведочи о оваплоћењу Божијем? — Византинци одговарају низом библијских цитата, али и расветљавањем поменутог стиха Корана (сура 4, 171). У ствари, ако је Исус у Марији дата Реч Божија, из тога следи да је вечна Реч Божија од Бога послата да живи у наручју дјеве, да од ње узме човечанско тело и тако из ње роди савршеног човека.

Што се тиче оваплоћења, већ је у Корану испричано да Јеванђеље садржи путоказ и светло (уп. суру 5, 46). Исус је посведочио људима божанску доброту. Његово посланство испуњава религиозни прогрес и води га ка савршенству. Христос има „једну природу и разум“, што му даје стање надмоћи (Никита Византијски). У том смислу цитираћемо Хонијата: „Мистерија о Светој Тројици целом свету је откривена, и њу знамо и у њу верујемо. Обмањиви политеизам Грка је одстрањен. Ишчезла је магија, справљање отрова и ђавоља магија. Они који верују вером крштеног детета обдарени су разноврсним благодатима. Од Истока до Запада Јеванђеље је проширено. Препреке раздвајања негдашњег неразумевања између Бога и човека прева-

¹⁵ Према муслиманима, друге паралеле указују на то да је Исус сличан анђелима, Еноху, Јовану Крститељу и, на крају, Мухамеду.

зиђене су; посредством свог јединог Сина и Бог нас је са собом измирио. Царство небеско је отворено. Такође су и друга добра људима обећана: одричемо се набрајања других појединости.¹⁶ Једном речју, циљ инкарнације јесте спасење људи. Муслимани не схватају како је могуће да се божанска суштина сједини са земаљском супстанцијом. Инкарнација не доноси измене у Богу — схватићемо то ако се послужимо поређењем: ватра делује сједињена са гвожђем, али не одузима моћи гвожђу. Исто тако се у инкарнацији Реч Божија сједињује са људском природом имајући властито делање, а божанска природа се због тога не мења.¹⁷ Сједињење Речи са људском природом не може се разумети као сједињење душе са људским телом. Јер човек је најпре од сједињења, а никако није човек пре сједињења. Оваплоћена Реч била је пре сваког времена са Оцем и Светим Духом. Пре инкарнације Реч је била потпуни (савршени) Бог и остала је то и после, а да се њене две природе, божанска и човечанска, нису слиле. При Исусовој крсној смрти његова душа се одвојила од тела, али он је својом божанском Личношћу остао недељив и од једног и од другог.¹⁸ Муслимани се питају: ако се Бог отелотворио, ко је остао на небу? Сунце сија осветљавајући читаву земљу, али се због тога светлост не одваја од свог извора. Исто тако, Бог је постао човек, али не због тога да би напустио небо.¹⁹

Последњи приговор јесте питање како је Бог могао одозго да сиђе у наручје жене, тамно и неугодно место, и тако се оваплоти. Јеванђеље и Коран најпре нас обавештавају да је Христос означен као Реч и Дух Божији. Са друге стране, Бог није створен; то њега није достојно. Најзад, ако сунце обасјава и прљавштину, а није њом дотакнуто, и ако се Бог показао Мојсију у несагоривом жбуну — чисто тело Богородице мора се гледати као место достојно Бога.

Искуљење

Коран оспорава Исусову смрт на крсту. Јудеји који су поверовали да су Исуса разапели били су жртве илузије (в. суру 4, 157). Исламска традиција с напором разјашњава догађаје који су у вези са распећем: Јудеји су разапели некога налик на Исуса или његовог двојника. Против таквог излагања Византинци су као помоћ узели текстове и писма у којима се пророчки предсказује и потврђује Исусова крсна смрт. Осим тога, хришћани су сачували крв која је стварност искупитељске смрти Христове.²⁰ Али како човек може

¹⁶ Choniaties, *Schatz des orthodoxen Glaubens*, 14: PG 140: 117D–120A.

¹⁷ Euthymios, *Kontroverse*, 6: PG 131: 25B–C.

¹⁸ Abu-Kurra, *Opusculum* 32: PG 97: 1583A–1584A.

¹⁹ Euthymios, *Kontroverse*, 2: 21; C–D.

²⁰ Zigabenos, *Panoplia*, 6: PG 130: 1340B.

Христову смрт помирити са његовим Божанством? Одговор на тај приговор захтева поређење: ако се драгоцени бисери избрусе, остаће само материјал бисера и њихов сјај неће се оштетити. Исто тако је и са телом Христовим распетим и умртвљеним. Као што се ни сјај перли није изгубио због брушења материје и није се оштетио — исто тако је остало Христово Божанство сједињено са његовим телом без општећења.²¹ Ако је Христос за нас претрпео срамну крсну смрт, то се десило да би нас искупио од проклетства старог закона и греха (уп. Понз 21 23; Гал 3 31). Са Христом умиру наши греси, али само да бисмо у његовој слави са њим поново васкрснули (уп. Рим 3 15–18). Исусова крсна смрт донела нам је спасење као што је бронзана змија на крсту висила и оне који су у њу погледали сачувала од смрти.²² Најзад, ако је Христос говорио о томе да ће они кроз драгоцену крв Христову бити искупљени, из тога не треба искључити могућност да је та крв плаћена као цена ђаволу. Бог је искупљењем само хтео да покаже несхватљиву доброту Божију.²³ Муслимани се питају како ђаво и после искупљења делује у свету? Бог је људима дао спасење, одговарају Византинци. Свако има задатак да остварује сопствено спасење, јер човек има слободну вољу и може бирати између добра и зла.²⁴ И поред тога што се многи изгубе, Бог неће заборавити велики број праведника који испуњавају вољу Божију. Најзад, Христово искупљење и васкрсење јесте залог људима за њихово сопствено васкрсење.²⁵

Хришћански култ

У многобројним стиховима Корана одбацује се хришћанско богослужење (уп. суре 4, 171; 5, 77). Муслимани се придружују тим приговорима. Најоштрији напади уперени су на поштовање крста и икона. Тај култ они виде као идолопоклонство које је неспојиво са вером у једнога Бога и сматрају да хришћани поштују крст као самог Исуса Христа. Византинци одговарају како није тачно да се крст у истој мери поштује као Христос; хришћани се моле Христу као Богу и поштују крст као успомену на то да је Он себе дао распети за нас. Даље, хришћани поштују крст као средство милости кроз које су се многа чуда догађала. Али, настављају Византинци, ми, хришћани, можемо муслимане на овој тачки смело напасти: чиме су они у Каби, у Меки, окружени? Како муслимани кажу, то је у спомен на Аврама, јер је он овде спавао са Хагаром, Исмаиловом мајком, и туда се враћао кући ка-

²¹ Euthymios, *Kontroverse*, 10: PG 131, 29D–32A.

²² Choniates, *Schatz des orthodoxen Glaubens*, 16: PG 140: 120C–D.

²³ Euthymios, *Kontroverse*, II: PG 131: 32C–33A.

²⁴ *Ibid.*, 10: 31A–C.

²⁵ *Brief an den Emir von Damaskus*, Byzantion 54, 369–370.

да је хтео Исака да жртвује. У ствари, Каба се не сматра светилиштем као успомена на Аврама, јер је то била Афродитина статуа. Ипак, муслимани у Меки изводе ритуале и иду на хаџилук не обраћајући се у свом култу камену и зидовима, већ Богу који се у светилишту Кабе поштује. Што се поштовања икона тиче, то се може упоредити са мантилом који муслимани поклањају Мухамеду.²⁶ Уосталом, иконе се не сматрају божанствима и не указује им се поштовање због њих самих, већ због светих који су на њима изображени.

Пажња муслимана није усмерена само на хришћанско поштовање крста и икона већ и на праксу светих тајни, нарочито на хришћанско приношење Евхаристије, која је за њих жртва, а претворени хлеб и вино — Тело и Крв Христова. Абу Кура је покушао да ту мистерију веровања објасни уз помоћ поређења: при промени творевине преображава се храна у сваком свом делу — тако кроз дејство Светога Духа хлеб и вино постају тело и крв Христови.²⁷ Евхаристија је за људе извор духовне милости и због тога је умирући примају као попутнину.* И као што се у Евхаристији дарује милост, тако се у светој тајни покајања кроз божанско делање покајницима опраштају греси.²⁸

Хришћански морал

Треба поменути и муслимански приговор упућен хришћанском моралу: уски пут тог морала није толико драгоцен као што је Мухамедов удобни пут, испуњен обећањима о оностраном и овоземаљском животу. Мученици из Амореје на то одговарају овако: добар пут не чине зависност од телесних жеља и потчињавање разума рђавим прохтевима — истина је у умереном владању, аскези и уздржању.²⁹ Али, муслимани истрајавају; ако је хришћански морал тако добар, понашање хришћана је од тога толико удаљено да не служи за пример: они надокнађују зло злим и брину се за храну и одећу. Хонијат одговара: мора се правити разлика између једноставних осећања задовољства, правичног заповедања, непосредне интервенције и одбране потлачених. Онај који увек води рат и чини неправду — нарушава закон и омета природни ред. Али, борбом против нарушитеља закона опет се успоставља ред. Што се тиче Христове заповести: „Не брините шта ћете јести или пити“ (Мт 6 25; Лк 12 22), њоме се одбацује сувишно, а не оно што је нужно. Осим

²⁶ Ibid.

²⁷ *Opuscula* 22: PG 97: 1553A–C.

* Очигледно је да је такво схватање евхаристијских дарова писац преузео из Литургија Светог Јована Златоустог и Светог Василија Великог.

²⁸ Euthymios, *Kontroverse*, 8: 28D–29A.

²⁹ Evodios, *Martyrium*, 19: ASS, Marz I, 889, и 21: 889–890.

тога, то се примењује не само на апостоле већ и на оне који желе да буду савршени. Јуче и данас хришћани су још увек многобројни и сачували су, и још чувају, заповести Божије.³⁰

Пораз хришћана

Постоји приговор муслимана који је дуго притискао дух и срце византијског света. Ислам је своју војну победу користио као доказ хришћанске обмане која је узрок неуспеха. Одговор Византинца јесте да су неуспеси опомене дате хришћанима, али опомене не значе и осуду учења. Доказ за то је обиље побожности, пример Јакова, Јосифа, Давида и других пророка који су били мучени гресима и неверовањима насупрот својој невиности... Ако Бог кажњава хришћане доласком муслимана, то није доказ против истинитости хришћанства, нити Бог захтева од муслимана да народе који не верују „довеу у ред“. Поред тога, и муслимани су од Византије доживели неколико војних неуспеха.³¹

Дакле, тим замеркама не може се уздрмати аутентичност хришћанске вере; оне се, штавише, темеље на неоснованим претпоставкама. Исуса су пророци предсказали, чинио је чуда, чак је и из мртвих васкрсавао. Његови апостоли подржавали су његову проповед на разне начине: чинили су чуда и, упркос сопственој безначајности и скоро неприхватљивом садржају проповеди (о оваплоћеном и распетом Богу, пожртвованом моралу, награди на ономе свету), пошло им је за руком да људе придобију за Христа. Имајући у виду непоколебљивост хришћанског учења, може се закључити само једно: њима се доказује неупоредива надмоћ хришћанства над исламом.

РЕЗИМЕ

На основу рада А. Т. Куриа *Теолошки спор Византинца са исламом* аутор настоји да пружи увид у проблем. Византијски полемичари су према исламу, осим изузетно, увек имали негативан став. Бранећи тајну хришћанске вере, сакупљали су многе доказе како би оспорили вредност ислама. Различитости и аналогije које су муслимани наводили у својим расправама о Светој Тројици и Христу изгледале су вештачке. Вредност њихових аргумената сведених на рационално, када је реч о вери у Свету Тројицу, Византинци су увек одбијали.

Бог је човека створио према својој слици и образу, учинивши га самосвесним бићем. Али, Бог је, пре свега, Отац који је човеку путем савршеног

³⁰ Choniates, *Schatz des orthodoxen Glaubens*, 18: PG 140: 121A–C.

³¹ Niketas von Byzanz, *Widerlegung* II, VIII, 58: PG 105: 745A–C; XXX, 105: 801D–805C; II, 44: 729B.

откривења открио своју Оваплоћену Реч. Муслиманском поимању оваплоћење Бога је несхватљиво, а говор о спасењу и божанској благодати само упадаје у празну фразеологију. У учењу између муслимана и хришћана могу се препознати разлике, али: „Ти ћеш сигурно наћи да су верницима најближи пријатељи они који говоре: Ми смо хришћани“ (сура 5, 82).

ZUSAMMENFASSUNG

Srdjan Simić

DIE AUSEINENDERSETZUNG DER BYZANTINER MIT DEM ISLAM

NACH DEM WERK VON A. T. KHOURY:

DER THEOLOGISCHE STREIT DER BYZANTINER MIT DEM ISLAM

Stützend auf die Arbeit von A. T. Houry: *Der theologische Streit der Byzantiner mit dem Islam*, der Verfasser dieser kurzen Arbeit ist bemüht, die serbisch sprechenden Theologen über diese Problemen zu informieren. Mit Ausnahme von wenigen Abschnitten ist byzantinische Polemik gegen den Islam immer negativ gewesen. Sie sorgt sich zu sehr darum, alle Beweise zu sammeln, die eventuell den Islam zerstören könnten. So sprach sie ihm jeden religiösen Wert ab, verteidigt die Mysterium des christlichen Glaubens, indem sie Erklärungen, Beweise, Analogien und theologische Begriffe anwendet, die in langen Diskussionen innerhalb der Christenheit klargestellt worden waren. Aber diese Unterscheidung und Analogie, die von den trinitarischen und christologischen Kontroversen beeinflusst waren, kamen den islamischen Denkern immer künstlich vor. Diese haben jedoch immer abgelehnt, an den Beweiswert der sogenannten rationalen Demonstration der Dreifaltigkeit zu glauben.

Für die Christen, hat Gott den Menschen nach seinem Bild und seiner Ikone geschaffen, damit zu seiner Erkenntnis führt. Aber Gott ist vor allem der Vater, der die vollkommene und endgültige Offenbarung den Menschen durch seinen eingeborenen, fleischgewordenen Wort gegeben hat. Eine Fleischwerdung Gottes ist nach muslimischer Ansicht widersinnig, und von Erlösung und göttlicher Gnade zu sprechen ist nichts anders als sich in einer leeren Phraseologie zu verfangen.

Im Grunde genommen — es scheint uns — dass dieser wesentlicher Unterschied im religiösen Standpunkten jede Aussprache zwischen Muslime und Christen über die Lehre nach Koranworten wiedererkennen müsste: „Du wirst sicher finden, dass diejenigen, die den Gläubigen in der Liebe an nächsten stehen, die sind, welche sagen: Wir sind Christen“ (Koran 5, 82).